

MEMO

Aan: Gebiedstafel Broekheurne
Van: Erik Back
Datum: 16 december 2022
Betreft: Bepalen speerpunten landbouw en natuur in de Gebiedsagenda Broekheurne

Aanleiding

De landbouw is veruit de grootste grondgebruiker in het gebied Broekheurne. Drie landgoederen (Smalenbroek, 't Stroink, Groot Brunink) beslaan ook een flink deel van het gebied. Landbouw en natuur zijn van oudsher met elkaar verbonden. In de huidige tijd stelt de bescherming van natuur en landschap vooral randvoorwaarden aan de ontwikkelingsmogelijkheden in de landbouw. De neerslag van stikstof op natuurgebieden zorgt voor eisen aan de uitstoot van ammoniak uit dierlijke mest, klimaateisen werken door naar de uitstoot van methaan die vrijkomt bij de melkveehouderij, de bescherming van de waterkwaliteit werkt door naar het gebruik van Nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen. Met verdroging van de gronden hebben zowel de natuur als de landbouw te maken. De eisen die worden gesteld vanuit natuur, klimaat en water werken direct door naar de agrarische bedrijfsvoering én leggen beslag op schaarse grond. Dit raakt direct de koers en het voortbestaan van de agrarische bedrijven.

Voor de hoge zandgronden zijn de eisen vanuit natuur, klimaat en water in beginsel overal hetzelfde. Elk agrarisch bedrijf krijgt ermee te maken, ook zonder gebiedsgerichte aanpak. In de Broekheurne wordt bekeken hoe met een gemeenschappelijke aanpak de gevolgen beter kunnen worden opgepakt, met meer effect voor de natuur en minder gevolgen voor de businesscase van de landbouwbedrijven.

De provincie Overijssel bereidt zicht voor op een gebiedsgerichte aanpak in grote delen van de provincie. De Broekheurne loopt daarin voorop. De bedoeling is om ook bij het vinden van dragelijke oplossingen goede stappen te zetten.

Kenmerken van landbouw en natuur (inclusief landschap, water en klimaat)

In de Broekheurne is circa 750 ha in gebruik bij de landbouw als gras- en bouwland. De grond is in gebruik bij dertien bedrijven, vooral melkveehouders. Verder zijn er een geitenbedrijf en kippenboer. Door het over-en-weer gebruik met bedrijven in omliggende gebieden, vooral Haaksbergen, moet een slag om de arm worden gehouden over het precieze veebezetting in de Broekheurne. Wij gaan uit van een veestapel van 1886 GVE (GrootVeeEenheid – 1 melkkoe staat voor 1 GVE) en een veebezetting van 2,51 GVE per hectare.

De drie landgoederen bestaan uit bosgronden en extensieve weilanden en zijn samen met de Bruninksbeek de drager van de ecologische kwaliteit van het gebied. Belangrijke ecologische relaties liggen in oost-west richting langs de Bruninksbeek. De verbinding naar het Natrua 2000 gebied Witte Veen loopt vanuit de landgoederen centraal in het gebied naar de zuidgrens met Haaksbergen.

De landbouw kent vooral twee kerngebieden: in het zuidwesten de jonge veldontginning. Aan de oostelijke kant van de Broekheurne is het gebied tegen Haaksbereggen / Duitse grens ook een grootschalig jong ontginningsgebied – grootschaliger en rationeel verkaveld. Meer naar de stad Enschede toe ligt het kleinschaliger oude hoevenlandschap.

Nationaal en Provinciaal Programma Landelijk Gebied.

Op rijksniveau is een National Programma Landelijk Gebied (NPLG) in voorbereiding. Het NPLG gaat beleid bevatten voor drie thema's; natuur (waaronder stikstof), water en klimaat. De provincie krijgt de opdracht om dat uit te werken in een Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG). Als dat voldoet aan het rijksprogramma, dan komen ook financiële voor de uitvoering beschikbaar. De provincie Overijssel gaat de uitvoering voor een belangrijk deel gebiedsgericht aanpakken. De gebiedsaanpak Broekheurne past in die werkwijze.

De vertaalslag tussen de nationale eisen, via de provinciale uitwerking naar concrete gevolgen voor de Broekheurne is nog niet gemaakt. Wel heeft de provincie een 'houtschoolschets' gemaakt (november 2022) als voorloper van het Provinciaal Programma Landelijk Gebied.

Naast het versterken van de natuur en een sterk sociaaleconomisch platteland streeft de provincie naar een toekomstbestendige agrarische sector met 'duidelijke kaders en randvoorwaarden voor de waardering van de producten en diensten die de boer levert'. De boeren worden ingedeeld in 'hoogproductief', boeren die hun 'bedrijfsvoering aanpassen aan de omgeving' en boeren 'die stoppen'. De provincie wil met name perspectief bieden voor de grondgebonden melkveehouderij en ziet verder dat water en bodem sturend zijn voor de inrichting en het gebruik van gebieden.

Uit de houtschoolschets kunnen de volgende doelen worden afgeleid die voor de Broekheurne van direct belang zijn:

Natuur

- Vermindering stikstofemissie met 51% (10% basis en 41% extra opgave)
- 10% groenblauwe dooradering als droge en natte verbinding tussen natuurgebieden
- EU-biodiversiteitsbeleid met basiskwaliteit natuur in landelijkgebied en op landbouwgrond

Water

- KRW-doelen in 2027 gehaald: teeltvrijezones van 50 – 125 meter langs weerszijden KRW-waterlopen / de eisen voor 'waardevolle kleine waterlopen' (Bruninksbeek) is nog onbekend.

Klimaat

- Uitbreiding areaal bos met 3500-4000 hectare
- Methaan: emissiereductie van 30% tot 40% in met name de melkveehouderij

Om de bovengenoemde doelen uit de houtschoolschets te realiseren stelt de provincie een gecombineerde aanpak op drie sporen voor:

- Spoor 1
Provincie brede inzet op grondgebonden melkveehouderij (richting 2-2,2 GVE/ha)
- Spoor 2
Gebiedsgerichte opgaven in gebieden met meervoudige opgave. Extensieve landbouw van 1-1,5 GVE/ha op gebiedsniveau met verdienmodel op basis van ecosysteemdiensten
- Spoor 3
Bedrijfsgerichte maatregelen (management en technische maatregelen)

Wat betekent dit voor landbouw en natuur in de Broekheurne

Vanuit de drie sporen trekken we -met de kennis die wij nu over het PPLG hebben- de volgende voorzichtige conclusies:

- Spoor 1: grondgebonden melkveehouderij (richting 2-2,2 GVE/ha)
Het gebied komt waarschijnlijk binnen deze range (2-2.2 GVE/ha) als rekening wordt gehouden met het buiten direct gebruik stellen van de landbouwbedrijven op de lokatie van het geplande zonneveld.
- Spoor 2: extensieve landbouw in bijzondere gebieden (richting 1-1,5 GVE/ha)
Onduidelijk is of eisen gaan gelden voor extensief gebruik in een ruime strook rond de Bruninksbeek. De overheden (waterschap, provincie) kunnen nog geen duidelijkheid geven of de eisen voor de KRW-waterloop in de benedenstroom van de Bruninksbeek gevolgen gaat krijgen voor de bovenloop die door de Broekheurne loopt.
- Spoor 3: Bedrijfsgerichte maatregelen (management en technische maatregelen)
Hier kijken we vooral naar de afzonderlijke bedrijven. Door samenwerking, bijvoorbeeld bij mestvergisting, kan het nemen van bedrijfsgerichte maatregelen wel makkelijker worden. Als de helft van de bedrijven overgaat tot mestvergisting kan de ammoniakuitstoot met een kwart afnemen en kan de methaanuitstoot in de orde grootte van 8% afnemen.

De groenblauwe dooradering van het landelijk gebied moet toenemen naar 10%. Een ruwe schatting leert dat dit percentage nog niet wordt gehaald. Dat betekent dat nog enkele tientallen ha extra met water of houtwallen en bosjes moeten worden aangelegd. Een deel daarvan komt tot stand bij de landschappelijke inpassing van het zonneveld (tot 10 ha). Een ander deel zal nog aanvullend in het gebied moeten worden ingepast. Daarbij kan direct invulling worden gegeven aan het gemeentelijke Natuur&Landschapsplan, waarin kansen voor versterking van landschap en natuur zijn weergegeven. Ook kunnen kansen voor verbreding van de landbouw (combinaties met natuurontwikkeling, waterbeheer, educatie e.d.) worden onderzocht.

Een thema waar landbouw en natuur opgave hebben, waar de belangen parallel kunnen lopen is de waterhuishouding. Verdroging heeft gevolgen voor zowel de natuur, zoals de verminderde vitaliteit van laanbomen op de landgoederen, als de landbouw met watertekorten in de zomerperiode. Het opzetten van het waterpeil met 10 – 50 cm zoals vanuit het Rijk wordt voorgesteld voor de droge zandgronden kan ook in de Broekheurne bijdragen aan een watersysteem dat beter is aangepast aan de huidige klimaatomstandigheden. Het waterschap biedt met het programma HOP (Haarvaten op Peil) mogelijkheden om tot gerichte maatregelen te komen. Daarnaast zouden boeren gebruik kunnen maken van het Delta Plan Agrarischwaterbeheer (DAW), om maatregelen te nemen in teelt- en bedembeheer, om op die wijze te werken aan het beter vasthouden van het neerslagoverschot.

Voorstel voor speerpunten

Landbouw en natuur zijn op het moment onvoldoende goed met elkaar in evenwicht. Voor de agrarische bedrijfsvoering en voor de inrichting van het gebied gaan nieuwe eisen gelden. Voor een aantal eisen bestaat nog onzekerheid hoe die uitwerken in de Broekheurne (met name de extensieve zone rond de Bruninksbeek). Voor andere eisen is de richting wel duidelijk en kan de gebiedsinrichting op die eisen worden aangepast. De komende maanden moeten die punten worden omgezet in lokaties en voorstellen voor inrichtingsmaatregelen. Daarbij willen we vervolgonderzoek richten op:

Managementmaatregelen

Boeren kunnen hun bedrijfsvoering aan te passen een substantiële stikstofreductie realiseren. Zo kan bijvoorbeeld door het ruweiwitpercentage in de rantsoenen van het melkvee verlagen kan er (geschat) 20% stikstof gereduceerd worden. Concreet betekent dit dat elk percentage (1%) minder ruw-eiwit in het rantsoen kan zorgen voor een stikstofreductie van eveneens 1%. Andere maatregelen die boeren kunnen doorvoeren is het aanhouden van minder jongvee. Dit kan leiden tot een stikstofreductie van een aantal % (het precieze percentage moet later berekend worden). Daarnaast zijn er diverse stalmaatregelen die doorgevoerd kunnen worden die zullen bijdragen aan een stikstofreductie. Hierbij valt te denken aan mestrobot vaker laten lopen, koeien langer beweiden, schoonspoelen van de stalvloer als de koeien naar buiten gaan enz..

Het is ons advies voor de boeren in het gebied Broekheurne dat zij zich verenigen om gezamenlijk een pilot te ontwikkelen om de stikstof-reductie-opgave in het gebied te realiseren. Binnen het netwerkpraktijkbedrijven van de WUR en LTO Noord is kennis beschikbaar over de genoemde en andere voorbeelden van stikstofreductie.

Mestvergisting

De potentie van mestvergisting in het gebied vertegenwoordigt een energiewaarde van circa 50TJ. Een realistische inschatting is dat de helft daadwerkelijk kan worden gerealiseerd. Een dergelijke maatregel werkt niet alleen gunstig uit voor de energietransitie, maar kan ook bijdragen aan de reductie van methaanemissie en stikstofemissie. Daarmee helpt mestvergisting om de doelstellingen daarvoor te halen. Tot slot kan mestvergisting een bijdrage leveren aan het verdienvermogen in de landbouw. Voor mestvergisting bestaan diverse technische en logistieke oplossingen. Die moeten worden onderzocht net als de bereidheid vanuit de landbouw om aan deze vergisting bij te dragen. Ook moet de financiële haalbaarheid in beeld worden gebracht.

Een neveneffect kan zijn dat het digestaat (voedselrijke restproduct) dat als meststof op het land wordt uitgereden, enkele weken later moet worden toegediend dan reguliere drijfmest. Dat biedt mogelijkheden om de gronden in het voorjaar wat later droog te leggen (zie onder verdroging), waardoor in de zomerperiode meer water beschikbaar kan blijven voor de gewassen en de natuur.

Extensief gebruik rond de Bruninksbeek

Voor het toekomstige landbouwkundige gebruik van de gronden rond de Bruninksbeek is het cruciaal om duidelijkheid te krijgen over eisen die vanuit de Kaderrichtlijn Water (KRW) gaan gelden voor deze Waardevolle Kleine Waterloop (bovenloop van een KRW-waterloop). Als in het meest extreme geval een zone van 125 meter aan beide zijden van de Bruninksbeek extensief moet worden gebruikt, dan gaat het om een gebied van 125 ha. Een groot deel daarvan ligt in de landgoederen. Dat neemt niet weg dat naar ruwe schatting toch de helft van deze stroken wel samenvallen met regulier gebruikte landbouwgrond. De halvering van de veebezetting (niet 2-2,2, maar 1-1,5 GVE/ha) werkt heel zwaar door in de bedrijfsvoering en bedrijfsresultaten van de betrokken boeren.

Daarom is het nodig met de betrokken overheden: provincie en waterschap te onderzoeken welke vereisten voor de Bruninksbeek gaan gelden. Daarbij geldt dat in 2027 aan de eisen van de KRW moet worden voldaan.

Verdroging

Het watersysteem is ingericht op klimaatomstandigheden die natter zijn dan nu en in de komende decennia gaan gelden. De natuur verdroogt en ook de landbouw ondervindt schade van droge zomers. Samen met waterschap en de grondeigenaren (landbouw en natuur) moet bekeken worden

hoe het watersysteem up to date kan worden gemaakt. Het waterschap heeft daarvoor al een programma in ontwikkeling Haarvaten op Peil. Ook kunnen boeren zelf aan de slag. Het programma DAW van het waterschap zou boeren kunnen ondersteunen maatregelen in hun bedrijfsvoering te nemen om verdroging tegen te gaan.

Groenblauwe dooradering

Precies in beeld brengen wat de huidige dooradering is, welke bijdrage de inpassing van het zonneveld levert en wat een eventueel resterende opgave is om aan 10% groenblauwe dooradering te komen. Bij het uitwerken van de resterende opgave in maatregelen en lokaties wordt het Natuur&Landschapsplan van de gemeente benut (gereed januari 2022).

Daarbij wordt ook bepaald welke bijdrage de Broekheurne levert aan het gemeentelijke globale uitgangspunt om 17.000 bomen (of struiken etc) in de Broekheurne bij te planten.

Voedselbos, nieuwe teelten

Een voedselbos, nieuwe agrarische teelten bieden mogelijkheden om in veranderende omstandigheden toch een verdienmodel tot stand te brengen. Er zijn verschillende beelden. De een ziet dit als wensdenken, een ander als een noodzakelijke systeemverandering. Of dit soort vernieuwing haalbaar en betaalbaar is, moet nog blijken. De vraag is om uit te zoeken of in de Broekheurne kansen bestaan voor toepassing. Zijn de fysieke omstandigheden aanwezig, is er een locatie te vinden, zijn er eigenaren die deze wijze van vernieuwing willen uitproberen.

Gevraagd besluit

Aan de Gebiedstafel wordt gevraagd de Bestuurlijke Adviescommissie te adviseren om de zes voorstellen voor managementmaatregelen, mestvergisting, extensief agrarisch gebruik rond de Bruninksbeek, verdroging, groenblauwe dooradering, voedselbos en andere nieuwe teelten als speerpunten aan te merken voor de Gebiedsagenda.

Dat betekent dat de mogelijkheden voor deze zes onderwerpen verder moeten worden onderzocht en dat de resultaten in de Gebiedsagenda hun plek krijgen.